

"Raj utracony" i jego historia

27 kwietnia 1667 - z powodu ubóstwa ociemniały angielski pisarz i poeta John Milton sprzedał za 10 funtów prawa do swego epickiego poematu "Raj utracony" (na ilustracji strona tytułowa pierwszego wydania z 1667 roku, rozszerzona wersja jest z roku 1674)

"Paradise Lost" został napisany jambicznym dziesięciozłogowcem (na język polski Maciej Słomczyński przetłumaczył go jedenastozłogowcem). Jest to wiersz biały, dla jego melodii istotny jest rytm i stosowanie średniówki. Rymów Milton nie używał, ponieważ uznał je za zbędny i nadużywany ornament poezji (zaznaczył to w przedmowie do 2. wydania). Epos Milтона tłumaczyli na język polski także Jacek Idzi Przybylski, Franciszek Ksawery Dmochowski, Władysław Bartkiewicz. Fragmenty przełożył Czesław Miłosz. Księgę pierwszą przetłumaczył Antoni Lange.

Tworząc "Raj utracony", Milton często nawiązywał do poprzednich wielkich eposów europejskich - "Iliady", "Odysei", jak również "Eneidy". Uważał, że temat jego dzieła jest bardziej epicki niż powyższych, bowiem upadek pierwszych ludzi dotyczy całej ludzkości. Mimo to nie stronił od epickich konwencji takich jak inwokacja (Milton inwokuje do Uranii, która za czasów Milтона była kojarzona z chrześcijańskimi poetami), czy kulminacja akcji (w tym wypadku zjedzenie zakazanego owocu przez Adama i Ewę) następująca w księdze dziewiątej ("Iliada" czy "Odyseja" mają po 24 księgi, więc kulminacja następuje w nich w księdze osiemnastej, ale Milton podąża tradycją Wergiliusza, który zdecydował się na 12 ksiąg), bądź rozpoczęcie eposu *in medias res*.

Akcja "Raju utraconego" rozpoczyna się od upadku szatana i jego zwolenników, co może sugerować, iż to właśnie szatan jest bohaterem eposu. Często też Milton nazywany był "nieświadomym satanistą", ze względu na szczegółową konstrukcję postaci Lucyfera. Koncepcja ta była szczególnie żywa wśród angielskich romantyków (właśnie szatana uznaje się za protoplastę tzw. bohatera bajronicznego).

Utwór podzielony jest na 2 części. Pierwsze sześć ksiąg opowiada głównie o buncie aniołów pod wodzą Szatana, tematem ostatnich sześciu ksiąg są natomiast ludzie (podział podkreślony jest przez ponowne użycie inwokacji w księdze siódmej). Treść zgodna jest zazwyczaj z historią opowiedzianą w biblijnej *Genesis*, Milton jednak wprowadza do fabuły np. antropomorficzne postacie Grzechu i Śmierci.

Milton, gorliwy purytanin, wplótł w utwór krytyczne aluzje do katolicyzmu, np. nazywając naradę upadłych aniołów Synodem, a dla określenia mostu łączącego Ziemię i Piekło używając wziętego z łaciny wyrażenia *Pontifex* (Pontifex to jeden z tytułów papieży). Wplatanie łacinizmów w tekst służyło również uwzniośleniu stylu, podobnie jak zlatynizowana składnia.

Kamieniem milowym krytyki "Raju utraconego" jest wydany w 1942 roku "Preface to *Paradise Lost*" C.S. Lewisa. Esej na temat Milтона napisał również T.S. Eliot.

Epos Milтона był źródłem inspiracji dla twórców z różnych dziedzin, literatów, plastyków i muzyków. Akwarele przedstawiające wydarzenia z Raju utraconego namalował angielski artysta i poeta William Blake. Po nim epos opatrzył ilustracjami angielski malarz-katastrofista John Martin. Później poemat zilustrował również francuski grafik Gustave Doré. Poemat Milтона stał się także podstawą opery Krzysztofa Pendereckiego o tym samym tytule.

Grzech pierworodny i owoce drzewa
Zakazanego, które śmierci grozę
Przyniosło światu, a wraz pozbawiło
Ludzkość Edenu, póki mąż najświętszy
Nas nie odkupił, by odzyskać niebo -
Śpiewaj niebianko, co na tajnym szczycie
Horeb lub Synaj budziłaś natchnienie
W Pasterzu, który uczył lud wybrany,
Jako się począł w Bogu i z chaosu
Wyszedł zrab światu.

(tł. Antoni Lange)